

ПРОСТОРОВИЙ ПОВОРОТ У КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

УДК 008:303.01+304.444

DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1\(12\).08](https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1(12).08)

Ростислав Фанагей, асп.

e-mail: rostyslav.fanagei@gmail.com<https://orcid.org/0000-0001-8640-082X>Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна

ПРАКТИКИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Обґрунтовано потенціал "просторового розширення" як проблематики, так і оптики культурних досліджень в їх поглибленні та систематизації за рахунок концептуалізації практик репрезентації простору. Пізньомодерні культурні дослідження загалом актуалізують питання не про засоби опосередкування – репрезентації як об'єкти, такі як артефакти чи ментифакти, а про самі способи опосередкування – репрезентації як процеси, – чим і є практики. В той же час окреслене в статті "розширення" цих досліджень обґрунтовує таку настанову та дозволяє повною мірою виявляти за темпоральним виробництвом значень тілесно-просторове виробництво присутності як основу людського досвіду світу та просторову організацію як головний інструмент візуальних та тактильних відносин сили/влади, які здійснюються через дискурси або безпосередньо. Більше того, воно уможливорює систематизацію гетерогенного ансамблю практик репрезентації в їх історичній динаміці.

Ключові слова: практики, репрезентації, репрезентації простору, культурні дослідження, "просторове розширення", присутність.

Постановка проблеми та актуальність. Якщо вийти за межі множини "поворотів" та "пост-змів" та узагальнено історизувати гуманітаристику другої половини ХХ ст. в більш нейтральних формулюваннях *post-war condition* або *late modernity*, то в її інтелектуальному полі можна виділити певні базові тенденції у перекладі зв'язку об'єкта та методу. По-перше, недовіра до методу як конструюючого реальності дискурсу. По-друге, виявлення недостатності усталених методів відносно нових викликів реальності. По-третє, розуміння репрезентації не лише як методу, але і як історично змінного та соціально обумовленого об'єкта критичного дослідження.

Історично першою дослідницькою стратегією, яка актуалізувала ці вимоги, були *cultural studies*, наразі домінуючими є *studies of visual culture*. У силу того, що критика старих методів у даному випадку відбувається з різних позицій (відповідно: "лінгвістична" критика дискурсу та його принципова недостатність відносно нової візуалізованої реальності), ці дві стратегії в динаміці "поворотів" можуть розглядатися як суперечливі. Але здається більш доцільним розглядати дослідження візуальної культури не наслідком окремого "*pictorial*" (Mitchell) / "*iconic*" (Boehm) / візуального повороту, а важливим розширенням та доповненням загальнішого "культурного повороту". У межах самих цих досліджень і так простежується виявлення ризиків однобокого *ocularcentrism* і визнання того, що «візуальний поворот не може просто замінити "лінгвістичний" поворот традиційних *cultural studies*» [Sandywell, 2011: 9], а "проблема візуальної культури лежить не в наголошенні на важливості візуальності, а у використанні культурної рамки в поясненні історії візуального" [Mirzoeff, 2009: 22].

Культурний поворот актуалізує дослідження у вимірі історично змінних практик та репрезентацій. А якщо точніше, практик репрезентації (культури як об'єкт) та специфічних практик репрезентації цих практик (способи дослідження та конструювання культур, які так само є об'єктом). Але розширювати та узагальнювати цей доробок, розглядати репрезентування як зв'язок та внутрішню причину і практик, і теорій (як специфічних практик) дозволяє суміжне та взаємозалежне із візуальним просторове розширення методології культурних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Його основа була закладена М. Фуко [Foucault, 1978, 1995; Фуко, 2015], А. Лефевром [Lefebvre, 1991], М. де Серто [Certeau, 1984]. Їх доробок аналізується серед іншого Ж. Делезом [Deleuze, 2006], В. Конлі [Conley, 2014], М. Пелтоненом [Peltonen, 2004]. Це доповнює методологічна настанова Г. У. Гумбрехта [Gumbrecht, 2020]. Настанова *cultural studies* в питанні репрезентації розкривається С. Голлом [Hall, 2003]. Дослідження візуальної культури аналізуються в роботах Н. Мірзоеффа [Mirzoeff, 2009], Б. Сендівелла та Й. Хейвуда [Sandywell, 2011; Heywood..., 2011], М. Струкен та Л. Картрайт [Sturken..., 2018], К. Гінзбурга [Ginzburg, 2001] та Г. Бьома [Boehm, 2012].

Мета статті – обґрунтування потенціалу "просторового розширення" як проблематики, так і оптики культурних досліджень в їх поглибленні та систематизації за рахунок концептуалізації практик репрезентації простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практикоцентричність культурного повороту є загальноприйнятною. Як в *cultural studies*: «те, що прийнято називати "cultural turn" в соціальних науках та гуманітаристиці... призводить до розуміння культури не як просто набору речей, а як процесу, набору практик» [Hall, 2003: 2], так і в візуальних студіях: "візуальна культура не просто про зображення. Вона також про практики, в які ми включені по відношенню до бачення" [Sturken..., 2018: 22]. Узагальнюючи ці підходи в культурній історії як історії методологій дослідження культури, П. Берк стверджує, що практики є одним із слоганів Нової Культурної Історії [Burke, 2008: 59].

Більше того, в обох випадках йде мова саме про практики репрезентації. Репрезентація, і у внутрішньому ментальному, і в зовнішньому вимірах, була центральним концептом модерної інтелектуальної традиції (в епістемології, естетичній, лінгвістичній тощо). Культурний поворот піддав сумніву дві його основні риси. По-перше, в модерних концептуалізаціях можливість і ментальної, і матеріальної репрезентації базувалася на суб'єкт-об'єктному розділенні сутностей. По-друге, в обох вимірах вона розумілась як *reflection* (рефлексія, відображення тощо).

Завдяки Фуко, який пізніше мав подібний прямий вплив на дослідження візуальної культури, «з культурного повороту значення розуміється як таке, що вироб-

ляється, конструюється, а не просто "віднаходиться". Репрезентація розуміється як вплив на сам стан речей, їх побудова» [Hall, 2003, 6]. Дослідження візуальної культури приймають цю ж настанову, але з критикою лінгвістичних моделей. Така критика безсумнівно доречна, але вона не має обмежуватися лише недостатністю підходу до сучасного "стану, в якому кожен з соціальних світів – та, можливо, кожен соціальні відносини – медіатизований зображеннями" [Sandywell, 2011: 3].

Коротко кажучи, це має бути не просто перегляд репрезентації як способу здійснення означення ("візуальне як місце, де смисли створюються та змагаються" [Mirzoeff, 2009: 5]). Одним з інсайтів, у розрізі даної теми основний, досліджень візуальної культури є те, що репрезентація є більше-ніж-значення. Це виявляє сутність візуальної репрезентації не тільки в розрізі зазначеної пари відображення-конституювання, яка корелює із репрезентацією як "*standing in place of*", але і як в-тіленого "*standing for*" здійснення присутності.

Це є віднайденням коріння *image* як репрезентації не в модерному десакралізованому сенсі *reflection* (у вимірі матеріальному та ментальному), а в первинному премодерному *imagio* як уможливленні "показати життєву присутність відсутнього *in a believable way*" [Boehm, 2012: 16].

З одного боку, це можна зрозуміти як вимір поза-модерного символізму: "присутність в найсильнішому значенні [...] над-присутність" соціального та священного тіла в по-смертному житті як поза-смертному [Ginzburg, 2001: 74], "надлишок існування зображеного" [Boehm, 2012: 17]. Але значущість таких розвідок, які вказують, що візуальна репрезентація є посилення присутності, у тому, що вести про символізм мову можна в термінах репрезентації, не спрощуючи його, а, навпаки, доповнюючи розуміння останньої. Власне це долає думку про можливість репрезентації, на відміну від символізму, лише при достатньому рівні диференціації, а отже, тільки на певних стадіях історичної динаміки [Леш, 2003].

Загалом це є актуалізацією в самій матеріальній візуальній репрезентації виробництва присутності як просторового стосунку до світу та його об'єктів [Гумбрехт, 2015], що корелюється із загальнішим включенням практик бачення в сенсорну повноту тілесного досвіду, "мультимодальність та мультисенсорність культурних практик" [Sturken..., 2018: 7]. Їх різноманітні культурні дослідження постають подоланням модерних настанов та обмеженостей "культурою значень" у вимірі принципової зміни предмета вивчення.

Тут виникає декілька питань. По-перше, які нові виміри культури як об'єкта дослідження відкриває така зміна оптики. По-друге, яким чином можна поєднувати між собою ці виміри. По-третє, чи є можливість робити загальнокультурні (наприклад, в масштабі культурних регіонів) історичні розвідки та філософські узагальнення, не нівелюючи вимогу в принципово множинному розумінні культур, які здійснюються різними практиками і дослідженнями яких займається безліч студій.

Відповіді на ці питання надає так званий "просторовий поворот". Власне це розширення культурних досліджень найповніше відображає актуалізацію тілесно-чуттєвого виробництва присутності та способів її просторової організації як основ людського досвіду світу, але в той же час не нехтує виробництвом значень. Виміри розуміння та переживання доповнені безпосереднім проживанням як основою і виробництва, і споживання/використання тіл, речей та, зокрема, значень. "Життєвий простір і повсякденність, які є синонімом

спільного досвіду біологічного життя, власне, його пульсації та відчуття, що відчуваються в тілі до їх перекладу в знаки" [Conley, 2014: 13]. Зважаючи на те, що практики на тілесному рівні уможливорюються змінними просторами і одночасно з цим формують простори, можна казати, що історично змінним способом практикування є простір, а простір здійснюється практиками його репрезентації.

1. У такому узагальненні мова йде власне про певну "просторову оптику" культурних досліджень, яка з нових позицій поєднує вже існуючі теоретичні вимоги. "Більше неадекватно концептуалізувати культуру як інтегроване ціле. Скоріше, нам необхідно зосередитися на різноманітному та часто несумісному діапазоні культурних практик, якими займаються люди, створюючи множину просторів культури" [Featherstone..., 2011: 1]. Але в той же час таке формулювання відсилає не до просторових метафор, а до безпосередньо "просторової проблематики" у матеріальності тіл в побудованих та означених середовищах, текстах та системах. З одного боку, мова йде про окреме поле досліджень, в якому "просторовий поворот" і був концептуалізований, але який скоріше варто розглядати як "культуралізацію" досліджень соціального, економічного та географічного вимірів раціонального дослідження та організації простору. З іншого боку, про поєднання між собою досліджень чуттєвих, зокрема візуальних, практик в їх спільному "в-тіленні" простору.

2. У той же час дослідження "просторової проблематики" на методологічному рівні обґрунтовує продуктивність застосування "просторової оптики" в культурних дослідженнях загалом, адже пропонує спосіб поєднання цих двох вимірів, які відображають "культуру значень" та "культуру присутності" [Гумбрехт, 2015], на подолання дихотомічності яких і спрямовані культурні дослідження. Основою цього є культурне дослідження множини практик репрезентування простору, які А. Лефевр концептуалізував у постійній взаємодії "репрезентації простору" та "просторів репрезентації" [Lefebvre, 1991]. У суті "просторовій проблематиці" їх варто узагальнено розуміти як "мапу/план" та "ритуал/монумент", але фундаментальність задуму Лефевра в його інспіруванні "просторового розширення" дозволяє зводити це до набагато ширших категорій. Репрезентації простору як способу практикування відображають раціоналізоване та візуалізоване виробництво значень у вимірі як *reflection*, так і *construction*. Простори репрезентації відображають символічно-тілесний вимір репрезентації як відбитка присутності, завдяки якому ми трансформуємо світ своїм висуванням, а присутність світу дана нам для використання.

Мова йде про два різних способи практикування, відмінність між якими полягає у мірі опосередкованості здійснення присутності диференційованими значеннями. Але в той же час ці просторові категорії охоплюють взаємну залежність значення та присутності: просторова присутність тіл є основою генерування значення на рівні чуттєвих здатностей, а через конструювання (у нероздільному зв'язку із дослідженням) простору значення здійснюють вплив на тілесні присутності.

3. Останнім питанням залишається, чи є можливість концептуально поєднувати ці два виміри (та усю множину конкретних практик, що лежать за ними), зберігаючи їх внутрішню напруженість та взаємну залежність. Можливість для цього надає інший інспіратор "просторового розширення" та "культурного повороту" загалом – Мішель Фуко.

Пошуки іманентного джерела продуктивної єдності ансамблю практик, способу "аналізу питань загального значення у їхніх історично одиничних формах" [Фуко, 2015] є наскрізним мотивом усього доробку М. Фуко. Його генеалогія практик епохи Модерну була спрямована двома шляхами: спершу від дискурсивної, а потім недискурсивної формації [Foucault, 1995]. Вони увінчалися в його розробці поняття *dispositif* як певного історично та контекстуально зумовленого способу взаємодії висловленого та невисловленого, видимого та невидимого на засадах певної домінуючої стратегічної функції, яка виявляє себе в цьому способі (практикування) [Foucault, 1978].

Але головна інтенція Фуко в такій концептуалізації до певної міри обмежує потенціал її застосування в історико-культурному дослідженні великих протяжностей без ряду доповнень. Так, головною проблемою в даному випадку постає те, що ця диспозитивна методологія формулювалася Фуко задля виявлення раціоналізованих технік влади нового типу, власне влади як цілеспрямованої, раціоналізованої та економічної стратегії. Але принциповим моментом постає саме історична змінність диспозитивів, а отже, й іманентної їм влади, яка їх організовує та ними виявляється – мова йде загалом про уможливлення сприйняття та впливу на навколишнє середовище, про культуру в цілому, а зв'язка раціонального знання та організаційної влади має розумітися лише як конкретний історичний варіант.

На фоні цього історизуючої ревізії мають піддатися і дві формації – дискурсивна та недискурсивна, – між якими розгортається диспозитив. Аналізуючи Фуко, Ж. Делез каже про диференційовані у взаємному здійсненні іманентної причини артикульовану форму вираження та візуальну форму об'єму та змісту. Остання розуміється як "форма середовища" [Deleuze, 2006: 31], яка "визначає місце видимості" [Deleuze, 2006: 47]. Здається доречним розглядати диспозитивність в широких історичних протяжностях саме в цих категоріях "висловлювання" та "середовища".

Власне модерні дискурсоцентричні диспозитиви Фуко корелюються із домінуванням "репрезентацій простору" у Лефевра, які виступають концепціями простору, які спрямовані на встановлення просторового порядку та тяжіють до знакових систем. Але простори репрезентації дозволяють шукати історичні альтернативи. Зважаючи на вищесказане, в найбільш узагальненій формі "наповнення" диспозитиву має розумітися як історично змінна взаємодія просторів репрезентації та репрезентації просторів, яка розгортається між режимом висловлення та режимом середовища.

4. Це поєднання методології Фуко та Лефевра розкриває тільки одну сторону – виробництво простору. Загалом в цьому проявляється основна лакуна їх саме історичних побудов: приділяючи увагу виробництву загалом (та організації зокрема) тіл, слів та середовищ, в яких мають відтворюватися владні відношення як внутрішній імпульс їх організації, вони нехтують використанням тілами самих себе, слів та середовищ.

А для того щоб цілісно досліджувати простір як спосіб практикування в історичній перспективі, необхідно звертатися до тих "*ways of operating*", які М. де Серто розуміє як єдність споживання та "роблення", що "складають незліченну кількість практик, за допомогою яких користувачі повторно привласнюють простір, організований техніками соціокультурного виробництва" [Certeau, 1984: xiv]. «Я спробую знайти практики, чужі "геометричному" чи "географічному" простору візуальних, паноптичних чи теоретичних конструкцій. Ці практики простору стосують-

ся специфічних "*way of operating*", "іншої просторовості" ("антропологічного", поетичного та міфічного досвіду простору)» [Certeau, 1984: 93].

5. На основі окресленої системи можна виділити невеликий ряд практик, які носять доволі узагальнений характер та здійснюють, можливо, більший вплив на історичну динаміку усього гетерогенного ансамблю. Більше того, цей ряд практик саме "просторової проблематики" обґрунтовує доцільність "просторової оптики" на предметному рівні.

Мова не йде про ієрархію, скоріше про виявлення певних базових практик, які слугують підґрунтям усім іншим. Чим більш спеціалізованими стають практики в динаміці загальнокультурної диференціації, тим складніше віднайти в них власне практичний виворіт. Нарис же історичної трансформації базових практик має вирішити це питання, більше того, виявити причини його поступового приховування та, можливо, потенціал реактуалізації.

Загалом, основу будь-якого практикування складає тіло із його просторовими орієнтаціями як основою позиціонування частин власного тіла, свого тіла відносно простору та простору відносно свого тіла. І якщо найбільш граничний приклад зовнішнього впливу на людські тіла подає Фуко у вигляді дисциплінарних технік – які можна розуміти як вихолощені, економічні в своїй дієвості практики, то протилежністю їм – найбільшою наближеністю до практикуючого тіла, самою сутністю тілесності – мають виступати чуттєві здатності. Будучи історично змінним, культурно обумовленим способом пізнання навколишнього середовища та виробництва власної дієвої присутності в ньому, який піддається зовнішньому конструюванню, чуттєві здатності мають розумітися як базові "культурні практики простору". В першу чергу мова йде про культурні практики бачення, доторку, слухання та історичну зміну їх пропорцій із базовою тенденцією диференціації у посиленні домінанті візуального.

Наступним масивом, безпосередньо пов'язаним із культурними практиками простору, виступає пара "практик означення" і "практик втілення" та їх поступова поляризація відносно базових гетерогенних елементів диспозитиву: висловлювання та середовища. Якщо в "первісній" премодерній синкретичності ці два масиви практик мають розглядатися як нероздільні складові ритуальної міфопрактичності, то з неолітичної цивілізаційної диференціації практики втілення поступово починають обмежуватися матеріальним, в першу чергу побудованими середовищами як тотально культурними просторами – спершу монументальної архітектури, а потім міста загалом. У той же час із релігійно-метафізичною диференціацією сакрального і профанного та наділенням середовища статусом останнього практики означення були зосереджені на трансцендентній абстракції, а в процесі модерної секуляризації на означуваному, яке зайняло місце останньої. Середовище все більше локалізувало функції соціальної організації – починаючи від тілесного примусу на будівництві ірригаційних споруд і закінчуючи пенітенціарними закладами, а висловлювання поступово набувало дискурсивності та стало основою автономних сфер культури. Більша увага має бути приділена практикам втілення та міським просторам як локалізаціям тілесного досвіду самого практикування таспособам їх організації.

Останнім масивом, на який має бути звернена увага, є "практики війни" і "практики накопичення" в їх історичному русі від тактильної екстатичності до візуалізації та від дедиференційованості виробництва-

розподілу-споживання до дискурсивної модерної економіки відповідно. Ця пара має безпосереднє та явне відношення до організації соціального, а отже, й усього масиву людських практик різними способами в пропорціях практик означення та втілення на усіх етапах розвитку культури. Практики війни та практики накопичення постають конфліктними, але доповнючими одна одну стратегіями, які в даному випадку вважаються основним сполучним елементом і одночасно джерелом самих практик та організаційних технік. Власне в них найбільш явно проявляється влада як іманентне джерело диспозитиву.

Усі три масиви взаємно пов'язані, і загальнокультурна історична динаміка має розглядатися гетерогенно: у вимірі зсувів кожного масиву окремо та в їх єдності.

Висновок. Усе вищесказане відображає загально-визнану медіаторну суть культури як можливості людського способу життя лише опосередковано: як у сприйнятті, так і у впливі на навколишній світ. Але пізньомодерні культурні дослідження загалом актуалізують питання не про засоби опосередкування – репрезентації як об'єкти, такі як артефакти чи ментифакти, а про самі способи опосередкування – репрезентації як процеси, – чим і є практики. В той же час окреслене в статті "розширення" цих досліджень обґрунтовує таку настанову та дозволяє в повній мірі виявляти за темпоральним виробництвом значень тілесно-просторове виробництво присутності як основу людського досвіду світу та просторову організацію як головний інструмент візуальних та тактильних відносин сили/влади, які здійснюються через дискурси або безпосередньо. Більше того, воно уможливило систематизацію гетерогенного ансамблю практик репрезентації в їх історичній динаміці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гумбрехт, Г. У. (2020). *Продуктування присутності. Що значення не може передати*. Харків, IST Publishing, 192.
- Леш, С. (2003). *Соціологія постмодернізму*. Львів, Кальварія, 344.
- Фуко, М. (2015). *Що таке Просвітництво?* Пер. з фр. Ігоря Карівця. URL: https://kontur.media/m_foucault_enlightenment.
- Boehm G. (2012). Representation, Presentation, Presence: Tracing the Homo Pictor. *Iconic power: materiality and meaning in social life*. Eds. J. C. Alexander, D. Bartmański, B. Giesen. New York, Palgrave Macmillan, 15–23.
- Burke, P. (2008). *What is cultural history?* Cambridge, Polity, 179.
- Certeau, M. de (1984). *The Practice of Everyday Life*. Translated by S. Rendall. Berkeley, University of California Press, 229.
- Conley, V. A. (2014). *Spatial ecologies: Urban sites, State and World-Space in French cultural theory*. Liverpool University Press, viii, 176.
- Deleuze, G. (2006). *Foucault*. Trans. by S. Hand. Minneapolis, University of Minnesota Press, 144.
- Featherstone, M., & Lash, S. (2011). *Spaces of culture: City, nation, world*. SAGE, 291.

- Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. Trans. by A. Sheridan. New York, Vintage Books, 333.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality. Volume I: An Introduction*. Trans. by R. Hurley. New York, Pantheon Books, 176.
- Ginzburg, C. (2001). Representation. The Word, the Idea, the Thing. *Wooden Eyes. Nine Reflections on Distance*. New York, Columbia University Press, 63–78.
- Hall, S. (2003). Introduction. *The Work of Representation. Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Ed. S. Hall. London, Thousand Oaks, SAGE Publications, 1–75.
- Heywood, I., & Sandywell, B. (2011). Critical Approaches to the Study of Visual Culture: An Introduction to the Handbook [Introduction]. *The handbook of visual culture*. London, Bloomsbury Publishing, 1–56.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Cambridge, Basil Blackwell, 464.
- Mirzoeff, N. (2009). *An introduction to visual culture*. Routledge, 274.
- Peltonen, M. (2004). From Discourse to "Dispositif": Michel Foucault's Two Histories. *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, 30(2), 205–219.
- Sandywell, B. (2011). *Dictionary of visual discourse: A dialectical lexicon of terms*. Farnham, Ashgate Publishing, 722.
- Sturken, M., & Cartwright, L. (2018). *Practices of looking: An introduction to visual culture*. New York: Oxford University Press, 486.

REFERENCES

- Gumbrecht, H. U. (2020). *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey*. Kharkiv, IST Publishing. (In Ukrainian).
- Lash, S. (2003). *Sociology of Postmodernism*. Lviv, Kalvaria. (In Ukrainian).
- Foucault, M. (2015). *Qu'est-ce que les Lumières?* URL: https://kontur.media/m_foucault_enlightenment. (In Ukrainian).
- Boehm G. (2012). Representation, Presentation, Presence: Tracing the Homo Pictor. *Iconic power: materiality and meaning in social life*. New York, Palgrave Macmillan, 15–23.
- Burke, P. (2008). *What is cultural history?* Cambridge, Polity.
- Certeau, M. de (1984). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley, University of California Press.
- Conley, V. A. (2014). *Spatial ecologies: Urban sites, State and World-Space in French cultural theory*. Liverpool University Press.
- Deleuze, G. (2006). *Foucault*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Featherstone, M., & Lash, S. (2011). *Spaces of culture: City, nation, world*. SAGE.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. New York, Vintage Books.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality Volume I: An Introduction*. New York, Pantheon Books.
- Ginzburg, C. (2001). Representation. The Word, the Idea, the Thing. *Wooden Eyes. Nine Reflections on Distance*. New York, Columbia University Press, 63–78.
- Hall, S. (2003). Introduction. *The Work of Representation. Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks, SAGE Publications, 1–75.
- Heywood, I., & Sandywell, B. (2011). Critical Approaches to the Study of Visual Culture: An Introduction to the Handbook [Introduction]. *The handbook of visual culture*. London, Bloomsbury Publishing, 1–56.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Cambridge, Basil Blackwell.
- Mirzoeff, N. (2009). *An introduction to visual culture*. Routledge.
- Peltonen, M. (2004). From Discourse to "Dispositif": Michel Foucault's Two Histories. *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, 30(2), 205–219.
- Sandywell, B. (2011). *Dictionary of visual discourse: A dialectical lexicon of terms*. Farnham, Ashgate Publishing.
- Sturken, M., & Cartwright, L. (2018). *Practices of looking: An introduction to visual culture*. New York, Oxford University Press.

Надійшла до редколегії 16.05.23

Rostyslav Fanahei, PhD Student
e-mail: rostyslav.fanahei@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8640-082X>
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

PRACTICES OF REPRESENTATION OF SPACE AS AN OBJECT OF CULTURAL STUDIES

The article is aimed at substantiating the potential of "spatial expansion" of both problematics and optics of cultural studies in their deepening and systematization by the conceptualization of practices of representing space. Late modern cultural studies in general actualize questions not about means of mediation — representations as objects, such as artifacts or mentifacts, and about the very methods of mediation — representations as processes — which is what practices are. At the same time, the "expansion" of these studies, outlined in the article, justifies such adjustment and allows to fully reveal under the temporal production of meanings the corporeal-spatial production of presence, as the basis of human experience of the world, and spatial organization as the main instrument of visual and tactile power relations, which are exercised through discourses, or directly. Moreover, it enables the systematization of a heterogeneous ensemble of practices of representing space in their historical dynamics. A. Lefebvre conceptualized this multiplicity of practices in the constant interaction of "representations of space" and "spaces of representation", which should be considered as fillings of the Foucault dispositive system between catching and the environment. Representations of space as a way of practice reflect the rationalized and visualized production of meanings in terms of both reflection and construction. Spaces of representation reflect the symbolic-corporeal dimension of representation as an imprint of presence, thanks to which we transform the world with our projection, and the presence of the world is given to us for use. On the basis of the outlined system, it is possible to single out a number of practices that are quite generalized and that exert, perhaps, a greater influence on the historical dynamics of the entire heterogeneous ensemble. This series of practices of "spatial issues" justifies the expediency of "spatial optics" at the subject level.

Keywords: practices, representations, representation of space, cultural studies, "spatial expansion", presence.